

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

כניסת שבת:

תל אביב 19:29

ירושלים 19:13

באר שבע 19:29

פרשת השבוע
בראי הארץ ומצוותיה
מבית מכון התורה והארץ

פרשת וארץ

פרשת בלק

כתב: יואל יעקבי

ט"ו תמוז תשע"ה | גיליון 20

"דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת" (במדבר כד יז)

תניא: ר' עקיבא היה דורש: 'דרך כוכב מיעקב - דרך כוזבא מיעקב'. ר' עקיבא כד הוה חמי בן כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא (ר' עקיבא כשהיה רואה את בן כוזבא היה אומר: זה הוא מלך המשיח. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה)

פרשת בלק: הכוכב המכויב

בר כוכבא היה אדם שומר מצוות, ונכשל בגלל שלא הבין את תפקידו האמיתי של המשיח - גילוי מלכות ה' בעולם. העיר המרכזית של המרד ביתר, אינה ביתר שבחז"ל, שחז"ל אסרו להביא ממנה חלה לתקוע שבארץ ישראל.

התברר שהיה בהחלט אדם ששמו הפרטי שמעון ושם משפחתו בן כוסבא, כנראה על שם העיר ממנה הגיע באזור יהודה. התברר גם כי מדובר במנהיג תקיף מאוד ויש שיאמרו כוחני, שדאג להשליט משמעת בקרב קציניו הבכירים. עוד התברר כי הוא הקפיד על קיום מצוות שבת, ארבעת המינים ואפילו למצוות התלויות בארץ ודאג לקיומן בקרב אנשיו גם בימים הטרופים של המרד ושנות ההכנה לו. בפפירוס 24 ממורבעת מוזכרת שנת השמיטה בהקשר של חכירה עד סוף ערב השמיטה (בשמיטה עצמה אין טעם לחכור שדה כי ממילא עבודת האדמה אסורה), ובאותה תעודה מופיע בתחתית כל טור ציון של ארבעת כורין מעשרות מן התבואה היוצאת מן השטח החכור (תודה לד"ר דורון שר-אבי על ההפניה למקור זה), כלומר גם במתן המעשרות ללוויים לא הקלו. ואגב, השנה השנייה למרד (שפרץ שישים ושתים שנים אחר החורבן הבית), הייתה באמת שנת שמיטה.

נחל דרגה (ואדי מורבעת)

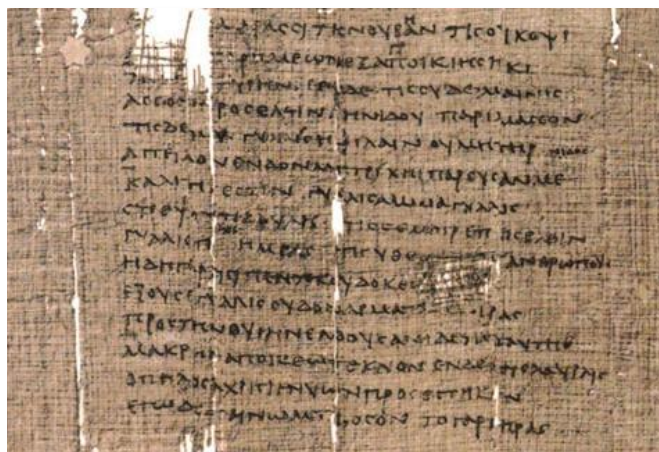
הסתירה בתיאור דמותו של בר כוכבא

במקורות חז"ל בר כוכבא, או בר כזיבא (השם בר כוכבא אינו מופיע בחז"ל) הוא דמות שמתוארת מחד ככזו שנתמכה על ידי גדול חכמי דורו, ר' עקיבא, שקרא עליו את הפסוק שבראש דברינו, ומאידך כמי שאומר אמירות אמוניות קשות מאוד כלפי שמיא: "לא תסעוד ולא תכסוף" (= אל תעזור לנו ואל תפריע לנו - ירושלמי תענית דף כ"ד ע"א). הוא מואשם על ידי חז"ל גם כמי שבעט למוות בדודו ר' אלעזר המודעי שהגן בתפילתו על ישראל.

בניגוד למרד הגדול, שתולדותיו נרשמו בצורה מוקפדת וברוב המקרים אף אמינה, על ידי יוסף בן מתתיהו, ממפקדיו הבכירים של המרד הזה, הרי שמרד בר כוכבא היה במשך קרוב לאלפיים שנה כמעט לא נודע. הקטעים הבודדים המופיעים בספרות חז"ל, שלעיתים אף נראים כסותרים זה את זה, הצביעו על דמותו של אדם, ששמו הפרטי לא היה ידוע, והיו כאלה שאף פקפקו בקיומו.

אגרות מורבעת - 'דתיות' של בר כוכבא

אולם ממצאים שהתגלו במערות נחל דרגה (ואדי מורבעת) שבמדבר יהודה ובמקומות נוספים החל מאמצע המאה ה-20, שינו את הבנת התקופה באופן דרסטי.

פפירוס מתקופת בר כוכבא

כלומר בר כוכבא היה בהחלט יהודי דתי; אין מדובר במנהיג חילוני כפי שאולי מצטיירת דמותו, ואם כך, יש לנסות להבין מדוע הוא נכשל. מדוע המרד הזה, שהגיע להישגים נאים עד כדי שהרומאים ספגו אבדות כבדות ביותר, לא הביא אכן את הגאולה המשיחית המקווה, כפי התקוות שתלו בו ר' עקיבא ושאר חכמי ישראל (עיין רמב"ם מלכים פ"יא ה"ג).

ביתר. בדרום לבנון, ממזרח לעיר צידון יש עד היום כפר בשם ביתר.

וכפר אחר בשם בתיר שומר גם על ביתר השנייה, זו שאין ספק שהיא בארץ ישראל, שהרי היא שוכנת מספר קילומטרים דרומית מערבית לירושלים, בלב ליבה של ארץ יהודה. בתחומי הכפר הערבי בתיר ישנו אתר בשם חרבת אל יהוד, היושב על שלוחת הר המוקף משלושה כיוונים על ידי נחל רפאים. אתר זה, שטרם נחפר בצורה רצינית, הוא ביתר של בר כוכבא.

שלבי המרד

בשלבי המרד מבחינים בשלושה שלבים. השלב הראשון הוא השלב של מלחמת הגרילה, בה נלחמו היהודים מתוך עריהם. לשלב הזה שייכות מערות המסתור המוכרות מאזור בית גוברין: חורבת מדרס, תל גודד והאזור. המערות שכנו מתחת לבתי היהודים. מערת מסתור אחת מוכרת לנו גם מן הגליל, ליד רומת אל הייב שבבקעת נטופה, צפונית לציפורי. מערה זו מסבכת את החוקרים הסבורים כי הגליל לא השתתף במרד בר כוכבא. בשלב לוחמת הגרילה הייתה ליהודים עדיפות על פני הרומאים, והם גרמו להם אבדות קשות.

בשלב מסוים, עם הגברת הלחץ הרומי עליהם מצבם של המורדים בעריהם החמיר, והם ברחו לעבר העיר המרכזית ביתר. כאן הלוחמה הפכה להיות רגילה, ובה היה לצבא הרומי החזק עדיפות ברורה. בכל זאת המצור שהטילו הרומאים על העיר ארך זמן לא קצר, כשחז"ל מסבירים שהיה זה בשל תפילותיו של ר' אלעזר המודעי שהתפלל לפני ה' שלא ישב בדין היום. לאחר הריגתו של ר' אלעזר בידי בר כוכבא כתוצאה מבגידה של כותי שהיה בצבאו, הצליחו הרומאים להיכנס לעיר בתשעה באב שנת 135 ולבצע בה טבח מחריד. לתיאורים המזעזעים המופיעים בחז"ל אפשר להוסיף את דבריו של ההיסטוריון הרומי דיו קסיוס האומר כי נהרגו בביתר מעל חמש מאות אלף איש.

בשלב זה חורבנה של יהודה היה כבר עובדה בשטח, אך הלוחמים ומשפחותיהם ברחו והסתתרו במערות מפחד הרומאים. זהו השלב האחרון של המרד שנמשך עד חורף 135-136. המערות בהם הסתתרו שרידי המורדים נקראות מערות המפלט, להבדיל ממערות המסתור בשלב הראשון של המרד.

אחרי כשלון המרד, המרכז היהודי עבר לגליל (אם כי כיום ידוע שהיישוב היהודי ביהודה המשיך להתקיים עוד שנים רבות), מה שבא לידי ביטוי בעשר הגלויות שגלתה סנהדרין שבטלה כעבור כשלוש מאות שנה בטבריה, תחנתה האחרונה, ומשם היא עתידה לחזור.

הרי יהודה

מטרת המשיח: לא רק קיום מצוות אלא גילוי מלכות ה'

נראה כי המקורות הארכיאולוגיים מסייעים לנו לחדד את הבנת הטעות של בר כוכבא הרמוזה במקורות חז"ל. המשיח לא בהכרח אמור לחולל ניסים, כפי שמלמד הרמב"ם בהלכות מלכים, אבל הוא בהחלט צריך לגלות את מלכות ה' בעולם. אם הוא לא מבין את זה – הוא לא מבין כלום, ולא משנה עד כמה הוא ידקדק בסעיפי השולחן ערוך. כשבר כוכבא אומר לריבונו של עולם, שלא יעזור ולא יפריע, הוא בעצם לא מבין נקודה קריטית. אין הכוונה רק לכך שבלי עזרתו של השי"ת שום דבר לא אפשרי, זה פשוט. הכוונה היא שרשב"ע **מעוניין** להצטרף לצבאותינו, כי בכך הניצחון של עם ישראל הופך לניצחון של ה', וזוהי בדיוק המטרה שלנו בעולם – לגלות את מלכותו של ה'. לכן לא יתכן מצב בו מלחמה מסוימת תהיה מלחמת משיח ואילו ה' לא יהיה בה. זה תרתי דסתרי. הרי זו כל מטרתה של המלחמה.

זכורני שלפני מספר שנים ערכתי ראיון עיתונאי עם הרב שלום ארוש, ראש מוסדות 'חוט של חסד'. הרב ארוש אמר לי: "תפסיק להיות דתי", כשהכוונה היא: תהיה עובד ה'. בר כוכבא האמין במציאות ה' ואף קיים את מצוותיו, אולם לעיתים דווקא הקיום של המצוות גורם לאדם לחשוב שמבחינת יחסיו עם ה' הוא 'מסודר', ולא היא, כי היחסים עם ה', העבודה שלנו אליו, והאהבה שלו אלינו, הם דבר שקורה ומתחדש בכל רגע מחדש, ונכנס וחודר לכל פרט בחיינו. הדבר נכון לגבי חייו הפרטיים של כל יהודי באשר הוא, אך מגיע לשיא תוקפו במלכותו של המלך המשיח, שיבוא במהירה בימינו.

חלות מביתר וחורבן ביתר

חרבת אל יהוד - ביתר של בר כוכבא

נחמיה איש תקוע הביא חלות מבית תור ולא קיבלו ממנו (חלה פ"ד מ"י)

...בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר...

(תענית פ"ד מ"ח)

ביתר שבחול

שני האזכורים הללו של 'ביתר' אינן של אותה עיר. ביתר המוזכרת במסכת חלה היא עיר בחוף לארץ, ככל הנראה באזור צידון שבלבנון. בן ציון סגל אומר כי עירו של ניתאי איש תקוע (הגלילית, בחרבת שמע שליד מירון) הייתה כנראה לא הרחק מביתר זו. אולם מקומה של ביתר נחשב כחוף לארץ, לפחות מחוץ לתחום עולי בבל, וכיוון שאסור להביא תרומה (והוא הדין חלה) מחוצה לארץ לארץ, לא קיבלו כהני תקוע את החלות שהביא להם ניתאי מהעיר